

Carte românească veche în Bucium și Breaza (județul Brașov)

*Dr. Bogdan Andriescu**

* Biblioteca Județeană Astra Sibiu, Sibiu, România, e-mail: bogdanastra@yahoo.com.

Abstract: *Old Romanian books in Bucium and Breaza (Brașov County).* For writing this paper, the archival material found and consulted in the archives of some cultural institutions from Sibiu and Alba counties, represented the most important source of information, the specialized bibliography, being in turn a valuable and necessary scientific source (local monographs and catalogues of old Romanian book collections belonging to cultural institutions such as museums, libraries).

Keywords: Old Romanian books, archive, Greek-Catholic parish, Orthodox parish, Bucium, Breaza.

Pentru elaborarea acestui studiu, materialul arhivistic consultat (Biblioteca Județeană Astra Sibiu. Colecții speciale; Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu. Arhiva. Fișele analitice de evidență; Arhivele Statului. Filiala Județeană Alba. Fond Mitropolia Română Unită Blaj; Biblioteca Mitropoliei Ardealului. Arhiva istorică) a reprezentat o importantă sursă documentară. Bibliografia de specialitate s-a constituit într-o valoroasă și necesară sursă științifică (cataloge ale unor colecții de carte românească veche aparținând unor instituții de cultură - muzee, biblioteci) pentru a contura o imagine veridică a circulației cărții românești vechi în comunitate. Prezentăm rezultatele acestei cercetări, ordonând cronologic informațiile arhivistice¹.

Primele mărturii legate de existența unor cărți românești vechi fac referire la parohiile greco-catolice din cele două localități. La sfârșitul anului 1768, Mitropolitul greco-catolic Atanasie Rednic a vizitat localități din Țara Făgărașului, cu acest prilej fiind consemnate cărțile bisericești deținute de parohii. Se pare că toate parohiile greco-catolice erau datoare să achiziționeze tipăritura *Învățăture creștinești*

¹ Referințe legate de patrimoniul parohiei greco-catolice din Bucium, vezi Andriescu, Borș 2019.

imprimată la Blaj în 1763, lucrare aflată, de altfel, în arhiva ambelor lăcașe de cult. De asemenea, în parohia din Bucium se păstrau registre de botez și căsătorie (probabil tipizate), mai multe cărți folosite în oficierea serviciului religios. Parohia din Breaza păstra câte un exemplar din ediții ale Triodului și Mineiului (nu sunt precizate centrul tipografic și anul de apariție).

În urma vizitei canonice a episcopului ortodox Ghedeon Nichitici din anul 1787 erau trecute în revistă arhivele de documente oficiale ale parohiilor ortodoxe din Transilvania (documente emise de autoritățile centrale, registre de botezați, căsătoriți și decedați, acte de hirotonire). „După puterea milostivului intimatului a înălțatului crăescului Gubernium dela 3 martie sub Nr. 719 poruncitore, ca toți preoții se facă protocoale și cerend slăvitele magistraturi, se le dea înainte, cu tot dinadinsul poruncim, ca tuturora preoților din protopopiatul Vostru se poruncesci, ca protocoale tot preotul se facă precum s-au fost și mai nainte poruncit dela înălțatul crăescul guvernium la 6 Aprile A 1780 supt Nr. 1680 și în 7 dile Martiu 1782 supt Nr. 1412 și în 7 dile Octomvrie A. 1783 supt nr. 7633. Prin vicarișul Ioan Popovici protopopul Hondolului vi s-au însciințat tote poruncile, cari s-au dat și se vor da dela noi, prin voi se le scrie și cerendu-le slăvitele magistraturi seu tablele locurilor, se le dee înainte. Pentru-că v-am poruncit, ca la adunarea cea hotărâtă a protopopilor și vice-protopopilor se fie la 27 Aprile la Sibiiu, care trebue negreșit a se împlinu; pentru aceea după porunca înălțatului crăescului gubernium ve poruncim, ca dela domnul vice-șpan circulașului se cei și se iai pașuș slobodă și neîmpedecată venirea voastră la Sibiiu. S-au dat în Sibiiu, 7 Aprile 1785. Gedeon Nichitici”². Dacă pentru parohia din Bucium nu există referințe arhivistice, parohul din Breaza era „certat” pentru că nu se preocupase să pună în aplicare prevederile circularelor emise de episcopul ortodox.

Nu am identificat (pentru niciuna dintre localități) liste de inventar întocmite de preoții parohi ca urmare a circularilor emise de Episcopul Andrei Șaguna în anii 1854 (circularile nr. 154 și 580) și 1855 (circulara nr. 288), prin care se cerea preoților parohi din Transilvania inventarierea, atât a cărților bisericești folosite în oficierea slujbelor religioase, cât și a celor de învățături și pilde creștinești, uzitate cu preponderență în mediul privat, „Atât cărțile vechi, ce nu se mai întrebuințează pentru slujba bisericilor, cătu și

² Pușcariu 1897, p. 310; Voileanu 1902, p. 19; Răduțiu, Gyémant 1981, p. 97.

acele, cari cuprind numai învățături mântuitoare pentru preoți și creștini, merită o îngrijire mai conștiincioasă din mai multe privințe [...] Chiămând luarea aminte a Prea și Cinstiilor voastre asupra acestui lucru important, vă poftescu, ca numai decât să strângeți toate cărțile vechi bisericești de amândoe categoriile arătate mai susu”³.

Cea de-a doua statistică a cărților românești vechi existente în parohii greco-catolice din Transilvania, o datorăm Mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, care prin circularele nr. 1084/26 decembrie 1862, referitoare la administrarea patrimoniului cultural și nr. 904/11 decembrie 1863, privind evidența bunurilor ecleziastice, dispunea inventarierea documentelor vechi. Listele de inventar întocmite (1865-1867) și înaintate Mitropoliei greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș de preoții parohi, atestau prezența unui număr de 257 de lucrări (majoritatea bisericești), editate în: Alba Iulia, Blaj, Brașov, Sebeș, Sibiu, București, Buzău, Căldărușani, Mănăstirea Deal, Râmnic, Snagov, Târgoviște, Iași, Rădăuți, Buda, Pesta⁴. Dacă pentru parohia din Breaza nu am depistat informații, pentru cea din Bucium, listele de inventar consemnau 11 cărți românești vechi (două titluri neidentificate), apărute în: Iași, București (patru titluri), Râmnic (două titluri), Sibiu și Blaj.

În cercetarea desfășurată de Nicolae Iorga în anii 1905-1906 se face amintire de arhiva parohiei din Bucium, care păstra cinci tipărituri apărute în: București (două titluri), Buzău, Iași și Râmnic.

Informații importante legate de fondul de carte românească veche deținut de parohiile greco-catolice ne-au fost oferite de un material arhivistic, rod al preocupărilor Mitropoliei Române Unite din Blaj și care reflectă situația patrimoniului păstrat în bisericile și protopopiatele greco-catolice din Arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș. Procesul anevoios de identificare a cărților, de inventariere a acestora, s-a întins pe perioada anilor 1920-1933. Astfel, în urma ședinței consistoriale a Arhidiecezei greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș din luna aprilie a anului 1920, a fost emisă o circulară către toate parohiile arondate, cerându-se întocmirea unor liste de inventar cu toate cărțile românești mai vechi de anul 1800. În notele descriptive ale fiecărei lucrări trebuiau să se facă referiri de ordin bibliografic: titlul cărții, autorul cărții, anul tipăririi și centrul tipografic, editorul scrierii.

³ B. M. A. A. I. Dosar 16 Pr.; B. J. A. Sb. C. S. M. nr. inv. 4123; circulara era reproducă și în paginile din *Telegraful Român* din 1855-an III, nr. 27, p. 105-106.

⁴ Mircea 2001-2002, p. 795-798.

Doi ani mai târziu, într-o circulară emisă în 21 august 1922 de conducerea Comisiei Monumentelor Istorice (semnată de Al. Lapedatu, președinte și de C. Daicoviciu, secretar), se solicita Arhiepiscopiei să inventarieze cărțile românești vechi din parohiile greco-catolice, în vederea preluării acestora de către instituții capabile să asigure norme de conservare adecvate. De altfel, într-o altă adresă trimisă de Ministerul Cultelor și Artelor (semnată de Zenovie Păclișanu) Mitropolitului greco-catolic, la sfârșitul lui 1923, era reiterată solicitarea cu privire la inventarierea cărților și trimiterea acestora la sediile episcopilor pentru asigurarea unei bune conservări.

Centralizarea datelor a fost realizată de către profesorul Iacob Popa, într-un memoriu trimis Consistoriului Arhiepiscopiei, în luna aprilie a anului 1933. Se preciza că pentru identificarea titlurilor cărților s-a întrebuițat Bibliografia Românească Veche de Ioan Bianu și Nerva Hodoș, precum și lucrarea lui Andrei Veress cu privire la vechile tipărituri românești vechi din Ardeal și Ungaria. A fost cercetată opera tipografică românească dintre anii 1642-1808, fiind depistate 138 de titluri. Se aducea la cunoștință faptul că multe dintre cărți nu au putut fi identificate, în lipsa foilor de titlu⁵.

Cu acest prilej, în arhiva parohiei din Bucium erau pomenite nouă lucrări - zece exemplare (un titlu fără date certe de identificare), patru dintre acestea fiind înregistrate și în anul 1906, editate în: București (trei titluri - patru exemplare), Buzău, Iași, Blaj și Râmnic (două titluri). Nu am depistat liste de inventar pentru parohia din Breaza.

Într-un studiu mai amplu care a cuprins parohii greco-catolice din județele Brașov și Sibiu, am putut constata că un mare număr de cărți, deținute anterior de parohiile greco-catolice, a fost preluat de către cele ortodoxe (sau de instituții de cultură) după anul 1948, atunci când cultul greco-catolic a fost scos în afara legii de autoritățile comuniste⁶. O concluzie similară s-a desprins și în ceea ce privește fondul de carte românească veche deținut de parohia unită din Bucium, trei dintre cele nouă lucrări menționate în inventarul din 1933 fiind preluate de Muzeul din Șcheii Brașovului, o a patra păstrându-se în colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Decretul numărul 724 din 23 octombrie 1969 al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România stabilea cadrul general cu privire la protejarea și prezervarea bunurilor culturale de interes național, care

⁵A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933.

⁶ *** 1948; Andriescu, Borș 2019.

reprezentau valori artistice, istorice sau documentare. În expunerea de motive se preciza că instituții de cultură, de învățământ și de cult dețin importante valori de patrimoniu, păstrate în condiții improprii, impunându-se o inventariere pe scară națională. Inventarierea era necesară în vederea preluării acestora de către instituțiile de cultură specializate, urmărindu-se astfel și punerea lor în valoare pentru marele public. Într-o primă etapă, obiectele de patrimoniu urmau să fie preluate în custodie de către Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, acestuia revenindu-i sarcina de a stabili atât modalitățile de valorificare, cât și pe cele de conservare. De asemenea, era elaborat un sistem de protecție juridică, fiind instituite o serie de reguli, care vizau interzicerea scoaterii peste graniță a bunurilor culturale de interes național, interzicerea înstrăinării acestora către cetățeni străini sau către persoane juridice străine⁷.

Au fost constituite comisii de specialitate (subordonate comisiei județene), formate din specialiști în conservarea și restaurarea obiectelor cu valoare de patrimoniu, istorici, care își desfășurau activitatea în instituții de cultură județene. Personalului de specialitate i-a revenit misiunea de a superviza descrierile sumare ale cărților românești vechi incluse în listele de inventar realizate de preoți, precum și întocmirea fișelor analitice de evidență pentru fiecare bun cultural. Dacă pentru prima dintre localități nu am identificat material arhivistic, pentru cea de-a doua s-au păstrat două fișe analitice de evidență întocmite la sfârșitul anului 1983 de Doina Braicu, muzeograf la Muzeul Brukenthal. Remarcăm donațiile realizate pe seama parohiei unite din Bucium de ieromonahul Hagi Isaie de la parohia din Mărgineni (Apostol, București, 1743; Penticostar, București, 1743; Octoih, București, 1746).

Prezentăm în continuare, cronologic, informațiile depistate în urma cercetării de arhivă și a consultării bibliografiei de specialitate pentru cele două localități.

BUCIUM

Inventar 1768-1769 (parohia greco-catolică):

„Are toate cărțile de slujbă afară de Mineiu.”; „libros ecclesiasticos omnes habet excepto Mineo”. Parohia păstra tipăritura *Învățătură creștinească* apărută la Blaj în anul 1763⁸.

⁷ Buletinul 1969.

⁸ Păclișanu 1936, p. 94; Miron 2004, p. 361.

Inventar 1865-1867 (parohia greco-catolică):

Cazania lui Varlaam, Iași, 1643;

Apostol, București, 1743;

Penticostar, București, 1743;

Minei de „București” din 1745 (este ediția *Antologhionului* apărută la Râmnic în 1745, menționată în inventarul următor);

Octoih, București, 1746;

Triod, de „București” (?);

Catavasier, București, 1762;

Evangelhie, Sibiu, 1806;

Liturgii, Blaj, 1807;

Strastnic (?), „nu se știe de candu”;

Triod, Râmnic, 1761⁹.

Inventar 1906 (parohia greco-catolică):

Apostol, [București], 1743 (cartea se afla în parohie în anul 1747, fiind achiziționată cu 8 florini de la Mitropolia Bucureștilor de ieromonahul Hagi Isaia, ctitor al bisericii din Mărgineni, „Acest sfânt Apostol l-am dat la sf(ă)nta biserică la Buciumi, la care iaste hramul Sf(i)nti Troiț, care o am zidit eu Hagi Isaia ieromonah, și am mai scris la list 25: caută de vezi ce spune, ca să nu cazi supt blestem. Eu Hagi Isaia ermonah dinu Mărgineni. Anii Domnului 1747, Mai zio întâi. Să să știe de cându am cumpărat acest Apostol sf(ă)ntu eu Isaia ermonahul de la părintele Vl(ă)d(ii)ca de la Mitropolia Bucureștilor drept florinți 8 [...] l-am cumpărat eu odată pe munca mia [...] De s-ar tămpla să-l lasu la vre o besearecă, să fie acolo până la o hârtie, sau la preot, el iară să-l dia la preot, iară la mireni nici de cum să nu să dia; iară cine l-ar vinde sau cine aru strica aciastă scrisoare a mia, să fie afurisit și de mine păcătosul, și să s(ă) propădiască ca Sodomul și Gomorul. Isaia iermonah Tempia [...] Ilina, Aldia, Bucura”);

Antologhion, [Râmnic], 1745;

Cazania lui Varlaam, [Iași, 1643] (cartea se afla la parohie în anul 1737, „Să s(ă) știe de cându au untrat Neamții în Țar(a) Rumânească de au făcut jav 1737. Eu Iacov ot Bucium”)¹⁰; preotul Iacob apare în lista preoților uniți, vizitați de Episcopul Atanasie Rednic în anul 1769¹¹.

⁹ Mircea 2001-2002, p. 803, 812, 817, 832; Mircea, Mircea 2008, p. 129.

¹⁰ Iorga 1906, p. 70.

¹¹ Pâclișanu 1936, p. 94.

Octoih, [București], 1746; este amintit într-un inventar ulterior;
Penticostar, [București], 1743 apare și în inventarul următor¹².

Inventar 1933 (parohia greco-catolică):

Predice (?), 1743, „Moldova” (?)¹³;

Carte românească de învățătură, Iași 1643¹⁴;

Apostol, București, editată „în vremea lui Mihai Racoviță, 7251”, 1743¹⁵;

Antologhion, Râmnic, 1745¹⁶; (exemplarul a fost cumpărat cu 15 florini și donat parohiei de preotul Iacov Dobrin în anul 1783, „acest Minei datu-l-au de pomană sfintei biserici de la Bucium preotul Iacob Dobrin, parohul din Bucium, care cu banii săi l-au cumpărat cu cinsprezece florinti si l-au închinat sf(intei) bi(serici) [...] eu popa Iacov Dobrin, ctitor care tin această parohie din Bucium, anul 1783, zilele 20 dechemvrie”; tipăritura se păstrează în colecțiile Muzeului din Șcheii Brașovului¹⁷;

Apostol, Buzău, 1743¹⁸;

Penticostar, București, „în vremea lui Mihai Ravoviță, 7251”, 1743¹⁹; exemplarul a fost donat de boierul Isaia Hagi din Mărgineni în anul 1767; acesta a fost și ctitor al bisericii din localitate „această carte ce să chiamă Penticostar rum de București, datu-s-au de mine Ieromonahu Isaia Hagi, de patria mea de la Mărgineni de Tempești Boer N., care carte om dat de bună voia mea sfintei biserici de la Bucium, care iar eu din temelie o am făcut cu cheltuiala mea [...] aicia mai jos cu mâna mea am si iscălit, în Bucium, 1767 zile 4 mar. Eu Eromonah Hagi Isaia de la Mărgineni”; lucrarea se păstrează în colecțiile Muzeului din Șcheii Brașovului;

Octoih, București, 1746²⁰; (tipăritura era donată parohiei de Isaia Hagi din Mărgineni, „acest Octoih datu-l-am eu eromonah Isaia Hagi de la Mărgineni, sfintei biserici a Buciumenilor, cu care carte să slujească s. Biserică, iar de o va înstreina, unul ca acela să

¹² Iorga 1906, p. 70.

¹³ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, fila 26.

¹⁴ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, fila 171.

¹⁵ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, filele 173, 425.

¹⁶ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, filele 174, 428.

¹⁷ Oltean 2009, p. 115.

¹⁸ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, fila 425.

¹⁹ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, filele 172, 426.

²⁰ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, fila 431.

fie sub legătura s. săboară pentru credință. Și am iscălit cu mâna mea”; în anul 1930 îi era înlocuită legătura; tipăritura se păstrează în colecțiile Muzeului din Șcheii Brașovului²¹;

Triod, Râmnic, 1761²²;

Strastnic, Blaj, 1753²³.

Exemplarul *Cazaniei lui Varlaam* (Iași, 1643) amintit în inventarele anterioare, se păstrează în fondul de carte românească veche al Bibliotecii Academiei Române, București (cota 45/S. 3); a fost dăruită de boierii Constantin și Răducanu din Țara Românească, „Această sfântă Păucenie românească de la Moldova tipărită s-a dat de niște boieri pentru sfânta biserică din Bucium (la) anul 1759, anume Constantin și Răducanu, pentru ca să le fie veșnică pomenire lor și la amândouă neamurile lor. Drept aceea, eu Petru, ca să nu se înstrăineze de la această sf(întă) biserică din datoria dregătoriei mele protopopești mi-am pus iscălitura și pecetea mea protopopescă pentru că este a s(fîntei) biserici din Bucium. Popa Ioan”²⁴.

Un al doilea exemplar al *Antologhionului* editat la Râmnic în 1745 a fost deținut de parohia ortodoxă, în 1930 cartea primind o legătură nouă, „prezenta carte fiind aproape să se ruineze s-au strâns într-câtva și legatu la anu 1930 în zilele luminatului rege Carol II-lea, scaonu parohiei Bucium vacant[...]”; într-o altă însemnare erau pomenite efectele cutremurului din luna noiembrie a anului 1940, „în anul Domnului 1940 în zioa și noaptea de 9 spre 10 a luni Novermber la ora 3 ½ au fost cutremur de pământ atât de puternic de multe edificii s-au dărâmat și foarte mulți oameni au murit sub dărâmături. Iacob Radocea”; tipăritura se păstrează în colecțiile Muzeului din Șcheii Brașovului²⁵.

²¹ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, vezi și Oltean 2009, p. 117-118.

²² A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, fila 452.

²³ A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933, fila 534; pentru ediția *Strastnicului* apărut la Blaj în 1753 vezi și Mircea 2008, p. 173; pentru ediția *Apostolului* editată la Buzău în 1743, vezi și Iorga 1906, p. 70; pentru *Penticostarul* imprimat la București în 1743, vezi Oltean 2009, p.100.

²⁴ Dudaș 1983, p. 229-230; Dudaș 1987, p. 217; Dudaș 1990, p. 219-220.

²⁵ Oltean 2009, p. 115.

BREAZA

Inventar 1768-1769 (parohia greco-catolică):

„Cărți: Mineiu și Triod”²⁶. Cele două tipărituri împreună cu biblioteca mănăstirii au fost confiscate de preotul ortodox²⁷.

Inventar 1787 (parohia ortodoxă):

P. Moisa Labo, n-au venit, ear astăzi la 19 a venit la Avrig și ne avend protocolul nimica la 1780 s-au canonit deloc cu 100 metanii și vadea de 20 dila i s-au pus, ca se gătească; ear de botezați n-are²⁸.

Inventar 1938 (parohia ortodoxă):

Antologhion, Râmnic 1737; cartea se afla în proprietatea parohiei în anul 1741: „Aceasta sfântu mineiu l-au cumpărat ctitorii sfintei biserici dela Breaza, cari sunt anume Bucur Toma au dat bani 10 zloți, ieromonah Dionisie 10 zloți, Daniile Hașu zloți 6 [...] al lui Bucur Toma anume au dat strâmbe 3 [...] la mănăstirea (lo)r [...] cum până va fi [...] dânsul să nu aibă nime a înstreina de la această sfântă mănăstire. Iar cine s-ar ispiti a-l fura sau a-l înstreina [...] anul 1748 [...] iulie [...] dni”; „Această carte să știe că iaste a vătavului Bucur dela Breaza și amu scrisu eu multu păcătosulu Rafailu ieromonahulu de la Drăguș în anulu 1741 Iunie 25 dni”; dintr-o însemnare aflăm că vechea biserică a fost sfântită în 29 mai 1793: „A totu a Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru is. His., la hramul sfintei Troiță închinată biserică din satul Breaza, slăv(itul) district al Făgărașului, s-au sfântit în luna lui Maiu doăzeci și noao zioa sfnt. Cuvioase Mceniță Theodosia, anul o mie șapte sute nouăzeci și trei, în vremea prea puternicului și prea(lum)inatului împărat al Romanilor, Franțisc al II-lea, de starea noastră pravoslavnicul a celor de leage grecească neuniți, în ma(rele principa)t al Ardea(lului) episcop Gherasim”;

Apostol, [București], [1743]; lipsea fila de titlu;

Liturghier, Râmnic, 1767;

Octoih, București, 1746 (s-a păstrat fragmentar fiind legat cu o parte a unui *Strastnic*)²⁹; cartea a fost achiziționată de preotul Bucur la o dată necunoscută, „această carte am lo(a)t eu popa Bucur din

²⁶ Păclișanu 1936, p. 97.

²⁷ Miron 2004, p. 368.

²⁸ Pușcariu 1889, p. 147.

²⁹ Literat 1938, p. 122-123.

Breaza cu banii mei”; a fost donată de parohia ortodoxă Dejani, Muzeului din Șcheii Brașovului³⁰ ;
Octoih, Râmnic, 1811;
Penticostar, București, 1743³¹.

Alte două lucrări, nementionate în inventarele precedente, au făcut parte din arhiva parohiei, fiind elaborate fișe analitice de evidență la sfârșitul anului 1983.

Evanghelie, București, 1742; nr. inv. 34; paginație: [4] f., 176 file; coperti din lemn legate în piele; legătura desprinsă de corpul cărții; cotor deteriorat; lipseau încuietorile metalice și învelitoarea copertii a doua; s-a pierdut unitatea blocului cărții; fila de titlu și alte file erau volante; hârtie îngălbenită, pătată, fragilizată; coperta 1, chenar format din motive florale și geometrice încadrează scena Răstignirii; în colțuri reprezentați cei patru Evangheliști; coperta 2, chenar format din motive florale și geometrice încadrează scena Fecioara Maria cu Pruncul; însemnare de proprietate, „proprietatea Sf. Biserici ortodoxe răsăritene din parohia Breaza-Făgăraș 1943”; etichetă cu textul: „donat de pr. Strava Ștefan - personală”; fișa analitică de evidență a fost semnată în 19 decembrie 1983 de Doina Braicu, muzeograf la Muzeul Brukenthal³²; exemplar incomplet, ediția integrală are [4] f., 180 file³³.

Molitvenic, Brașov, 1811; nr. inv. 39; paginație: [8] p., 562 p., [5] p.; coperti din lemn legate în piele, deteriorate; s-a pierdut unitatea blocului cărții; hârtie îngălbenită, fragilizată; file păstrate fragmentar; s-au păstrat cheitorile din piele și încuietorile metalice; coperta 1, chenar format din motive florale încadra un „medalion biblic”; coperta 2, motive geometrice stilizate; însemnare de proprietate, „cumpărată cu opt zloți de argint cu banii Popei Bucur [...] din Breasca (?), din Brașov”; fișa analitică de evidență a fost semnată în 16 aprilie 1983 de Doina Braicu, muzeograf la Muzeul Brukenthal³⁴; exemplarul este complet [4] f., 562 p., [5] p.³⁵.

³⁰ Oltean 2009, p. 118.

³¹ Literat 1938, p. 123.

³² D. J. C. Sb. A. F. A. E. Nr. 68.322.

³³ Bianu, Hodoș 1905, p. 60.

³⁴ D. J. C. Sb. A. F. A. E. Nr. 67.545.

³⁵ *Cartea românească* 2016, p. 349.

Șerban Cantacuzino dăruia parohiei în anul 1685 *Apostolul* apărut la București în 1683³⁶.

Un exemplar al *Liturghierului* imprimat la Râmnic în 1768 era donat de parohia ortodoxă Muzeului din Șcheii Brașovului³⁷.

BIBLIOGRAFIE

Arhive 1855 – Biblioteca Mitropoliei Ardealului. Arhiva Istorică. Dosar 16 Pr. (B. M. A. A. I.).

Arhive 1933 – Arhivele Statului, Filiala Județeană Alba. Mitropolia română unită Blaj, Dosar 6575/1933 (A. S. F. J. A. M. R. U. B. Dosar 6575/1933).

Arhive 1976-1980 – Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu. Arhiva. Fișele analitice de evidență 1976-1980 (D. J. C. Sb. A. F. A. E.).

Bianu, Hodoș 1905 – Bianu, Ioan; Hodoș, Nerva, Bibliografia românească veche 1508-1830, tom II *1717-1750*, București, 1905.

Cartea românească 2016 – Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830) / Old Romanian Book in the Habsburg Empire (1691-1830), coordonatori, Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Cluj-Napoca, 2016.

Colecții speciale – Biblioteca Județeană Astra Sibiu Colecții speciale (B. J. A. Sb. C. S. M.).

***** 1948** – *Legea pentru regimul general al cultelor*, în *Telegraful Român*, Sibiu, 1948, an XCVI, nr. 23-24, p. 2-3.

Andriescu, Borș 2019 – Andriescu, Bogdan; Borș, Silviu, *Carte românească veche în parohii greco-catolice din județele Brașov și Sibiu*, Sibiu, Cluj-Napoca, 2019.

Buletinul 1969 – *Buletinul Oficial al R. S. R., 1969, nr. 115. Colecția de legi și decrete 1969 IV, 1 octombrie - 31 decembrie*, București, 1970.

Dudaș 1983 – Dudaș, Florian, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983.

³⁶ Dudaș 1987, p. 72.

³⁷ Oltean 2009, p. 181.

Dudaș 1987 – Dudaș, Florian, *Vechi cărți românești călătore, București, 1987.*

Dudaș 1990 – Dudaș, Florian, *Memoria vechilor cărți românești. Însemnări de demult, Oradea, 1990.*

Iorga 1906 – Iorga, Nicolae, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene. II Inscripții și Însemnări, București, 1906.*

Literat 1938 – Literat, Valeriu, *Din Țara Oltului. Însemnări vechi din biserici noi. Întâia serie, în Țara Bârsei, 1938, an X, nr. 2, p. 119-127.*

Mircea 2008 – Mircea, Gabriela, *Tipografia din Blaj în anii 1747-1830, Alba-Iulia, 2008.*

Mircea, Mircea 2008 – Mircea, Gabriela; Mircea, Ioan, *Biserici și cărți vechi românești din Țara Făgărașului (I), în Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, 2008, 12/II, p. 120-149.*

Miron 2004 – Miron, Greta Monica, *Biserica greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782), Cluj-Napoca, 2004.*

Oltean 2009 – Oltean, Vasile, *Catalog de carte veche din Șcheii Brașovului, vol. II, Iași, 2009.*

Pâclișanu 1936 – Pâclișanu, Zenovie, *Vechi vizitații canonice în Ardealul veacului al XVIII-lea, în Cultura creștină, Blaj, 1936, an XVI, nr. 2, p. 92-99.*

Răduțiu, Gyémant 1981 – Răduțiu, Aurel; Gyémant, Ladislau, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română 1701-1847, București, 1981.*

Voileanu 1902 – Voileanu, Mateiu, *Momente din viața bisericească a românilor ortodocsi din Transilvania 1780-1787, Sibiu, 1902.*